

Fischer, Josef Ladislav

Z poloviny třicátých let : z listů o druhých a o sobě

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1989-1990, vol. 38-39, iss. B36-37, pp. [73]-82

ISBN 80-210-0170-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106685>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

J. L. FISCHER

Z POLOVINY TRICÁTÝCH LET*

Z LISTŮ O DRUHÝCH A O SOBĚ

Okolo r. 1935 počala sice hospodářská krize opadávat, ale nepřestaly působit síly, které ji přivodily. Projevily se panoramatem nikým nečekaným: tvrdou sebezáchovnou nutností byl kapitalistický řád hnán k opatřením, která byla přímým popřením principů, na nichž byl budován. Místo volně se rozbíhající produkce, místo volného dobývání trhů a volné soutěže byl nucen volat po reglementačních opatřeních, jimiž by bylo chráněno jeho stále se ztenčující odbytiště a spolu vnášen alespoň jakýs takýs poměr mezi výrobou a spotřebou. Fakticky to znamenalo, že kapitalismus, místo aby se rozvíjel, se zavíjel. Teprve nyní vystupovala se vši naléhavostí správná nezakotvenost parlamentárních režimů, spolu s „anarchičností“ výroby v kapitalismu, již však nebylo lze — právě pro onu nezakotvenost — účinně čelit.

Přirozeným, i když rovněž nečekaným dalším důsledkem tohoto stavu byla nejen nezaměstnanost dělnických vrstev, ale také pauperizace, chudnutí středostavovských vrstev společenských, navozující jejich resentment částečně protikapitalistický, ale zejména ostře protidemokratický a protisocialistický. Pokud šlo o protikapitalistické nálady, nebyly nijak nebezpečné, protože na ničem nelpěly středostavovské vrstvy houževnatěji než na fetiši soukromého vlastnictví. Odtud také jejich resentment proti socialistickým hnutím všech odstínů, ale odtud i jejich resentment protidemokratický, protože demokracie — alespoň zdánlivě — přiznávala právo spolurozhodování ve věcech politických a zejména daňových poměrně početným vrstvám nemajetným. Odtud posléze i jejich příklon k hnutím fašistickým, jimž zároveň skýtá masovou základnu.

Dalším důsledkem tohoto stavu bylo ožívování korporativních tendencí v nejrůznějších formách, ať už šlo o koncepcie „stavovského“ státu nebo jen o volání po „hospodářském parlamentu“ nebo konečně o rostoucí pozornost věnovanou problémům plánování, jimž předlohou nepřestával být úspěšný sovětský pokus, svým spádným rozběhem tak ostře kontrastující s kritickým stavem v kapitalistických zemích.

Ideologickou zástěnou fašistických hnutí se stal pomysl či předpoklad či požadavek „národního solidarismu“, jímž měly být překrývány všechny rozpory kapitalistických společností. Odtud vypjatý nacionalismus těchto hnutí, odtud jejich tíhnutí k mocenské expanzi a konečně stále vystupňovávaný militarismus.

Dokud mocenská sféra fašismu zůstávala omezena na Itálii, bylo se tam sice možno setkat se všemi právě uvedenými znaky, ale neznamenalo to citelné ohrožení mocenské rovnováhy v Evropě a přes válečné tažení italské proti Habeši ani přímé ohrožení světového míru. Situace se však radikálně změnila s nástupem německého národního socialismu: v r. 1933 se dostává Hitler k moci a od té doby také rok od roku stoupá mezinárodní napětí.

Není mým úkolem psát historii těchto soumravných let, postačí dotknout se těch stránek, které měly význam pro naše národní a státní osudy. Především té nedůstojné podívané, kterou po celou tuto dobu skýtal tzv. demokratický tábor. Oslaben uvnitř, byl demokratický tábor vhnán stále bezradněji a beznadějněji do defenzivy. Prvým signálem bylo vystoupení Německa a Japonska ze Společnosti národů, která od té doby byla institucí stále bezmocnější, zejména když Itálie následuje v r. 1937 příkladem svých spojenců, s nimiž téhož roku uzavírá pakt proti Kominterně. Určitou protiváhou proti tomu je normalizace styků mezi Sovětským svazem na jedné a Francií s Československem na druhé straně r. 1934, po níž r. 1936 následovalo uzavření obranné dohody mezi těmito státy. Bohužel účinky tohoto obranného opatření byly silně znehodnocovány jednak krajně konzervativní politikou anglickou, jejíž vedoucí představitelé nepřestávali v hitlerovském Německu vidět budoucího vítěze nad ruským komunismem a raději ani neviděli jeho metody nejen stále brutálnější, ale také stále vyzývavější.

Prvou obětí takto se vytvářející situace se stala rakouská sociální demokracie (začátkem roku 1934), i když útočníkem v tomto případě byl domorodý fašismus. Dalšího roku začíná italské tažení proti Habeši a roku následujícího zoufalý boj španělské demokracie proti spojenému táboru domácího, německého a italského fašismu, boj o to zoufalejší, že byl ochromen špinavou zradou „socialistické“ vlády Léona Bluma, která na striktní příkaz konzervativní Anglie prováděla politiku „neintervence“, což prakticky znamenalo, že Francie odepřela dodat bojujícímu Španělsku zbraně, zcela bez ohledu na to, že byly řádně objednány, nemluvě vůbec o bezcharakterní zbabělosti, jíž se Francie prohřešovala především na svém dobrém jménu. Vlastní pozadí tohoto nejen politického, ale a především národního úpadku jsem měl možnost shlédnout za několik měsíců na vlastní oči.

Za této situace nepřekvapí, že v témže r. 1936 mohlo Německo bez-trestně provést remilitarizaci Porýní (demilitarizovaného versailskou

smlouvou). To byl bankrot západních demokracií, z něhož každý, kdo jen trochu dovedl politicky myslet, musil vyvodit závěry v tom smyslu, že od těchto „spojenců“ lze v boji proti soustředěnému fašistickému náporu čekat jen kapitulaci za kapitulací, aby — prý — byl odvrácen válečný konflikt. Nerad bych, aby čtenář snad měl dojem, že s á m jsem takto zmoudřel až dodatečně. Jak ostatně ukazují listy, které následují dále.

Tolik musil přinejmenším vidět každý, že ještě několik let před Mnichovem bylo Československo obklopeno kolem dokola autoritativními nebo poloautoritativními režimy, takže se doslova stávalo „ostrovem demokracie ve středu Evropy“, jak znělo jedno z okřídlených hesel této doby u nás. Než tento ostrov byl hluboko nahlodáván jednak sudetoněmeckou Henleinovou stranou (nezahaleně nacistickou), která v posledních parlamentních volbách prvé republiky v r. 1935 soustředila na sebe zdrcující většinu německých hlasů, takže se stala nejsilnější stranou v republice, za níž teprve následovala strana agrární jako nejsilnější strana česká, jednak Hlinkovou autonomistickou a fašizující stranou ludovou, která byla nejsilnější stranou slovenskou.

Zůstane našemu národu ke cti, že nepodlehł protidemokratické psychóze (krajní pravice spolu s Ligou Stříbrného vyšla z voleb s nepatrným počtem mandátů a český fašismus představoval opravdu jen početně velmi nepatrnou spodinu národa). Zůstane mu dále ke cti, že u vědomí závažnosti chvíle srůstal rok po roce v jednotu stále pevnější, že není nadsázkou říci o ní, že ve chvílích nejkritičtějších byla nerozborná. Zůstává však přesto jeho spíš tragickým údělem než přímou vinou, že nedovedl ze sebe vydat do čela jedinou státnickou osobnost, která by dorůstala do úkolů den po dni závažnějších, ano osudových.

V roce 1936 vznikly také nové těžkosti s vysokými školami při pokusu ministerstva školství radikálně omezit jejich tzv. autonomii. Považovali jsme ji — plným právem — za jednu z největších kulturně politických vymožeností, která alespoň jakž takž hájila nezávislost vědecké práce proti mocenským zásahům náhodných politických konstelací. Přitom jsme si sami byli dobře vědomi, že v tehdejší své formě nevyhovovala, zejména pokud šlo o řízení habilitační a o návrhy na jmenování profesorů. Stávalo se totiž, že o obém rozhodoval jen jeden jediný tzv. odborník, což byl postup až nebezpečně úzký. Když tedy ministerstvo v návrhu novely zákona, jíž se mění a doplňuje zákon z r. 1919 o služebním poměru učitelů vysokých škol, navrhovalo změnu § 1 v tom smyslu, že návrhy na jmenování profesorů mohou být činěny zpravidla jen na základě veřejného konkursu schváleného ministrem školství, který má právo označit i jiné odborníky a který může žádat, aby profesorský sbor navrhl více kandidátů, nebylo lze tvrdit, že navrhovaná změna je zhola bezpředmětná.

Povážlivé však byly další odstavce novely, nejpovážlivější odstavec § 4 stanovící: „jestliže by setrvání profesora vysoké školy ve službě ohro-

žovalo důležité zájmy veřejné neb hrubě ohrožovalo vážnost vysoké školy nebo profesor vysoké školy by odpíral poslušnost (komu?) za přitěžujících okolností, může ministr školství a národní osvěty zaříditi předběžnou jeho suspensí“, zejména když předchozí § 2 stanovil, že profesor vysoké školy je povinen být věrný čsl. republice a jejím demokratickým zřízením, poslušen vlády, nadřízených úřadů akademických a ministra školství, jimž také mělo příslušet dozorčí právo nad výkonem služebních povinností. Z těchto ustanovení by totiž vyplynulo, že podle § 20 mohl být profesor vysoké školy přeložen na trvalý odpočinek bez disciplinárního řízení, které mělo být zostřeno potud, že disciplinárního žalobce, který by byl vázán poslušností rozkazům ministrovým, měl právo jmenovat ministr sám. Stejně záluždný byl konečně i poslední bod § 3 stanovící, že profesori vysoké školy, kteří jsou neschopni vykonávat svůj úřad, nejsou však neschopni služby vůbec, mohou být i proti své vůli přeloženi na jinou vysokou školu nebo do jiného oboru státní služby.

Podnětem anebo spíš jen záminkou k těmto navrhovaným opatřením byly různé nesnáze, které vznikly s německou universitou pražskou, s nimiž si — opravdu kupodivu — ministerstvo nedovedlo poradit, ale které se znamenitě hodily k tomu, aby i tak hodně problematická autonomie vysokých škol byla úplně zlikvidována.

I když latinské přísloví říká, že činí-li dva totéž, není to totéž, přejud raději mlčením neobyčejně zajímavou veřejnou diskusi, kterou vyvolal tento pokus ministerstva školství znemožnit jakoukoli nevítanou veřejnou kritiku. Těžko bych se při tom vyhnul i reminiscencím čistě osobním, o nichž je vkusnější vůbec se nezmiňovat. Až snad na jednu jedinou: že jsem byl — vedle prof. I. A. Bláhy a Vl. Helferta — jedním ze tří českých vysokoškolských profesorů, jimž po okupaci (a ještě před uzavřením vysokých škol) byl zakázán výkon jejich funkce. (Bude znít jako krutá ironie, že nikoho z postižených se toto opatření nedotklo existenčně.) Buď jak buď: nemám-li nejmenšího důvodu stydět se za všechny diskriminace, jimiž jsem byl postižen, na t u t o nepřestanu být hrdý.

Řeknu tedy již jen, že místní Spolek učitelů vysokoškolských v Brně zřídil dvě komise, které měly pojednat o autonomii vysokých škol de lege lata a de lege ferenda. Sám jsem byl delegován do této druhé komise, v níž jsem hájil návrh na zřízení ústředního akademického senátu, který by byl odvolací instancí a přejal i jiná práva spojená s habilitačním řízením a jmenováním profesorů. Rámcově byl tento návrh přijat, jeho propracování, při němž mi právnickým rádcem byl prof. Zdeněk Neubauer, jsem otiskl v Indexu VIII, 5.

Tehdy někdy jsem se seznámil — tuším že v Brně — s B. Markalousem-Johnem. Bylo to seznámení velmi srdečné a skončilo pozváním, abych Markalouse navštívil. Bydlil tehdy v Novém Městě nad Metují, prý v červené věži. Sychral už podzim, když jsem se vypravil na cestu. Šli

jsme někudy od nádraží a pak chvíli stoupali, až jsme byli před tou věží. Tohle že byla nějaká věž? Přízemní stavení do čtverce a ke všemu žluté, vůbec ne červené! A přec to byla věž. To jsi viděl teprve, když ses zvnitřku díval dolů na příkrý svah skalky, na níž ta přízemní věž stála. Stála vysoko a zdola jsi to mohl dobře vidět. Ale to nebylo to nejhlavnější. Vnitřek této věže tvořila jediná velká, rozlehlá místnost. Když ses ale zadíval na ni, viděl jsi prostor s neobyčejným vkusem rozčleněný, že jsi vůbec neměl dojem jednoho prostoru, ale skladby navzájem se doplňující. Poznal jsem později Markalousův olomoucký byt, i s tím „červeným“ pokojem, bylo zase mnoho důmyslu v tom, jak byl zabydlen, ale nebyla to už pohádka té „věže“.

Existuje v češtině krásné slovo, s nímž se však bohužel málo potkáváš u nás okolo sebe, slovo „vybranost“. Čím Markalous tolik poutal, bylo právě, že nebyl jen sám vybraný celým svým zjevem, ale že se jí zasvětil vším svým působením: společenským — „Společenský klub“ na Příkopech byl, tuším, jeho dílem —, žurnalistickým — především jako redaktor Pestrého týdne —, edičním — jako redaktor sbírky Ars, vydávané nakladem Orbisu, a nikoli naposled svým dílem literárním. To vše nějak nedílně patřilo k této plné a přitom souměrné postavě s plnou tváří, modelovanou jemnými rovnými rysy, jako rovně běžel jeho postranní účes. A tato výrazná tvář krásněla každým rokem, že ve stáří mi připadávala nejkrásnější. Byla mi milá i tím nenapodobitelným způsobem, jímž Markalous překousával slova, když mluvil. Vycházely z toho věty rovně poutované, které zněly nejplněji, když vypadával z nich suše zahořklý humor. To byl druhý největší dar Markalousův a drobná jeho svědectví, většinou stále ještě roztroušená po časopisech, budou jednou z neposledních částí jeho literárního odkazu, až si jednou uvědomíme svou povinnost i vůči Markalousovi-Johnovi.

Procházívají jsme se údolím Metuje, vysedávali po večerech v ložnicovém koutě, mluvili o všem možném a o ničem, mým bolavým nervům to vše lahodilo, utekl týden a dobíhal druhý, ale to už také byl čas, abych se vracel ke svým povinnostem.

Sešli jsme se zas až po válce, když Markalous přednášel v Brně. Neměl jsem na tu přednášku chodit. Markalous mluvil tuším o jazyce a co chvíli to zajískřilo postřehy, jeden byl zajímavější druhého. To způsobilo, že jsem mu nabídl stolicí estetiky na Palackého univerzitě. Přijal ji a často jsme se vidali. Dodneška však nevím, nezasáhl-li jsem tím spisovatele Jaromíra Johna a nezkrivil poslední období jeho tvorby. Často jsem si kladl tuto otázku, kladu si ji opět a není nikoho, kdo by mi dal rozhršení. Jen jsem těžce osiřel jeho smrtí brzo po jeho sedmdesátinách (r. 1952).

Nevím, lze-li to nazvat seznámením, v každém případě však jsem tehdy někdy seděl u jednoho stolu s Rud. Beranem. Nevystupoval zde v žádné

politické funkci, nýbrž jen jako představitel agrárního nakladatelství Novina, které při likvidaci Ottova nakladatelství — v r. 1936 — koupilo i Dodatky k Ottovu slovníku naučnému, s celým živým i neživým inventářem, tedy i s celou vrchní redakcí, jejímž jsem byl také členem. Viděl jsem tuto změnu velmi nerad, znal jsem až přespříliš dobře mravy této politické strany. Musily vzniknout obavy, že počne zasahovat i do redakčních záležitostí — příležitostí k tomu se jí musilo nabídnout během času dost a dost. Nesdílel jsem pochopitelně tyto obavy sám. Ležely tak nasnadě, že nakladatelství požadovalo za vhodné svolat vrchní redakci, resp. pozvat ji do salonku na Wilsonově nádraží na oběd. Obědu předsedal Rud. Beran. Viděl jsem ho tehdy poprvé a naposled a vidím ho stále zřetelně, jak sedí za stolem, ploše useknutou širokou lysou hlavu s odstávajícíma ušima na beraním nízkém krku, tuším že s knírkem pod nosem. Byl jsem proti němu zaujat předem a stejně zaujatě bych líčil i dojem, jímž na mě zapůsobil. Ta tvář mi připadala omezená, i když snad mě mé zdání klamalo. Rozhodně mě nezklamalo, pokud šlo o kulturní jeho obzory a má nedůvěra se nijak nezmenšila jeho ujišťováním, že i nový majitel bude stejně tak dbát naší redakční nezávislosti, jak tomu bylo až doposud.

Z této schůzky mi utkvěl hluboce v paměti ještě jeden detail. Členem vrchní redakce byl také Dr. h. c. J. S. Machar, nevím z jakého titulu ani pro jaký obor. Účastnil se rovněž oběda a rovněž jsem ho viděl poprvé a naposled. Vidím ho, jak stojí u stolu — vyprovokoval jsem ho něčím k tomu, aby vstal. Kdyby žlutnoucí vrásčitá pleť neprozrazovala alespoň částečně jeho věk, neřekl bys, že je mu již několik let přes sedmdesát. Na černo obarvené lesklé vlasy (na tu vzdálenost — seděl jsem na druhé straně stolu — jsem neviděl dobře, nepřekrývají-li ty pečlivě sčesané černé prameny „rušící“ pleš uprostřed), na černo nabarvený knír výbojně zakroucený — ano, ta hlava bývala výrazná, znal jsem ji z fotografií, ale toto zde bylo nechutné divadlo, pustá fraška stařecké ješitnosti, která myslí, že lze zamaskovat přirozený běh stárnutí. Bylo to stejně tak trapné jako celý „případ Machar“. Nevím přesně, co všechno způsobilo rozchod Macharův s Masarykem (snad v tom bylo i kus Masarykova puritánství), ale na tom přece nesešlo. Přátelé se scházejí i rozcházejí, mohou se změnit i v odpůrce a svádět spolu třeba nejurputnější boje, nikdy však nesmějí zapomenout, čím jsou povinováni svému dobrému jménu a k čemu je zavazují dobré mravy. I kdyby Machar byl soudil, že má své důvody, aby Masaryka třeba nenáviděl, vždy měl zůstat pamětliv toho, že znecení celou svou minulost, spadne-li do nejspínavější politické spodiny, kterou shromažďoval kolem sebe — z čistě osobní msty — Jiří Stříbrný. Jeho růžový tisk, šířící jen a jen kalumnie a špinavé senzace, byl tou největší moral insanity v tehdejších našem veřejném životě. A v této žumpě skončil J. S. Machar.

Musil jsem mu to vše nějak říci. Tak srozumitelně, aby i on tomu musil

rozumět. Vstal jsem tedy také ze svého místa a hlasem, v němž cosi jako litost bylo přehlušováno výčitkou až nenávisťou, jsem na něho vykřičel: A přece jsme vás v mládí mívali rádi!

S R. Beranem jsem tehdy do bližšího styku nepřišel. Netoužil jsem po tom. Zato jsem seděl vedle jeho sekretáře, mladého, zdatného a sebevědomého. Vykládal mi, že se nedávno vrátili z cesty po Německu. Vrátili se neobyčejně spokojeni s tím, co tam viděli, a zejména nadšeni německým — pořádkem. O tom, jaké pozorné přízni se tam těšili, mi už nevykládal (a já mu proto nemohl říci, jak byla proradně prolhaná). Ani se nezmínil o všech těch strakách na vrbě, které jim tam malovali pro případ, že Československo se vzdá svého spojeneckého systému a uzavře bilaterální pakt s Německem, jímž by byla zaručena jeho nezávislost. O ničem z toho jsme nemluvili. Ale na to vše jsem musil myslit a nevycházel jsem z obav. Ano, to tedy je nepřítel v domě. Ten nejnebezpečnější.

Nejzávažnější událostí uplynulého roku 1937 byl však boj o demokratické Španělsko, který trval neztencně dále. Jestli na šachovnici mezinárodních sil průběh tohoto boje se jevil jako trvalé ustupování demokratického tábora stále vyzývavějším útočnickům, měl na druhé straně vzápětí i pozitivní reakce: aktivaci vskutku živých demokratických sil zezdala, třebaš i přes hlavy dočasných vlád. Svým způsobem se Španělsko stalo krystalizačním bodem tohoto procesu a zároveň jeho katalyzátorem. Zcela spontánně se počaly vzdouvat široké vlny mezinárodní solidarity, tak silné, že se převalovaly přes různé dosavadní předěly politického i jinak názorového vrstvení. Také u nás. Ba především u nás. Každému normálně politicky myslícímu bylo totiž od samého počátku této tragedie jasno, že nejde jen o Španělsko, že nejde jen o prestiž demokracie, ale že jde přímo o nás. Tam ve Španělsku se vybojovávala bitva také o naše budoucí osudy, ať už výsledek tohoto nerovného měření sil byl jakýkoli. Bez povelu a jako na povel vznikaly u nás Výbory pro pomoc demokratickému Španělsku (velkou iniciativu při jejich zakládání projevil Em. V. Voska), vznikl i v Brně. Jeho předsedou byl prof. Vlad. Helfert. Když na vládní nátlak byly Výbory koncem r. 1937 likvidovány, byly přeměněny ve Společnost přátel demokratického Španělska, také v Brně. Jediná změna byla, že předsedou jsem byl já. Byla to změna čistě formální: organizační práci jsme vedli s Vl. Helfertem od počátku, s výjimkou mého pobytu v cizině. Pořádali jsme veřejné schůze i přednášky, pořádali výstavy, kolportovali propagační materiál, ale hlavně se starali o pomoc hmotnou. Scházelo se jí hodně, starali jsme se, aby byla pravidelná a na pracující brněnských závodů jsme se obraceli skoro přednostně, protože od nich jsme se mohli nadít jak největšího porozumění, tak nejobětavější podpory. Zvali jsme jejich zástupce na své pravidelné týdenní (výborové) schůze, abychom častěji, než nám bylo milo, konstatovali, že nebylo vůbec nesnadné dostat

od dělníků pomoc, ale že bylo velmi nesnadné dočkat se jejich pozvaných zástupců. Mořil jsem — pamatuji si dobře — svou bolavou hlavu úvahami, jak tomu čelit, a trpce si vytykal svou organizační neschopnost.

Abych alespoň trochu čelil tomu svému neblahému nervovému stavu, rozhodl jsem se k delší cestě do ciziny. Měla to být sice především cesta na zotavenou, ale chtěl jsem jí využít k tomu, abych se seznámil s organizací vysokého školství i v jiných zemích. Cesta mě vedla do Francie přes Štrasburk, odtud do Švýcarska a přes Francii do Belgie a nazpátek do Francie, kde jsem chtěl strávit kus prázdnin až po filosofický kongres v Paříži. Odesl jsem si z té cesty řadu dojmů i poznatků a hrst setkání, většinou jen letných. Nejzávažnější však bylo pro mě poučení z Francie. Byl jsem do ní stejně tak zamilován jako řada jiných z mé generace. I na dálku vypadala sice po některých stránkách znepokojivě, její rozvrácený politický systém vzbuzoval dokonce vážné obavy, ale to vše nemohlo potlačit úctu, kterou jsem měl ke kulturnímu profilu Francie, jak se mi rýsoval zdálky.

Nejprve jsem viděl jen kulisy — chátraly, kam ses podíval. Ne z nedostatku, životní úroveň ve Francii nebyla nízká. Na dobrý a hlavně rozmanitý stůl si potrpěla i každá průměrná dělnická rodina. Ale z jakési šetrnosti, které se přičily všechny „zbytečné“ opravy či investice. V tomto svém zabydleném pohodlí chtěla však Francie mít především klid. Což po francouzsku znělo „sécurité d'abord“, bezpečnost především. A celá francouzská politická moudrost se skryla do tohoto hesla, v bláhovém domnění, že bezpečnost je něco, zač je možno se skrýt. Proto budovali Francouzi Maginotovu linii a cítili se za ní bezpečni, zas v bláhovém domnění, že zůstanou jenom za ní a že nikdy nebudou musít z ní ven. Částečně je to pochopitelné znepokojivou depopulací a pak ještě velkým vykrvácením v první světové válce. Vypadalo to, jako by celý národ nějak vnitřně chátral. Militarismus je v každém případě zlá věc. Ale neplatí naopak, že pacifismus by musil být v každém případě věcí dobrou. Může dokonce páchnout největšími nectnostmi. Tak když odborová organizace francouzských učitelů národních škol vystupovala až radikálně pacifisticky, byl tento pacifismus holým defaitismem, jemuž dal tehdy pregnantní výraz jeden francouzský spisovatel, když vyznal, že dá raději přednost stu let života ovčího před jedním dnem života lva.

Zamýšlel jsem se nad touto tváří Francie s velkým znepokojením a s ještě větším smutkem. Zahlédl jsem z té tváře dost, abych — když jsem byl v Lyonu — ji vyjádřil, jak jen jsem dovedl nejtaktněji. Seděl jsem v kavárně s dvěma kolegy z lyonské univerzity, měli sice oba různé obory, ale stejné jméno a byli oba stejně zdvořilí tou (jak jsem si říkal) „chinoiserie française“. Nechtěl jsem je urazit v jejich francouzské hrdošti, proto jsem svůj dojem z Francie shrnul do prostého konstatování, že Francii by se mělo dostat dobrých vychovatelů. Mírněji jsem to opravdu ne-

mohl formulovat. Také jsem se nenadál té reakce, kterou vzbudím svými slovy. Dosavadní úsměvná zdvořilost ztuhla v upjatost až mrazivou a já musil vyslechnout éloge na „le génie français“. Ano, může vzniknout různý nepříznivý dojem, když se nepoučený cizinec dívá na Francii. Ale udeří-li chvíle, vyvstane genius Francie v plném svém lesku i síle. Jako třeba tehdy u Marny.

Brzo potom náš hovor skončil. Kolikrát jsem musil později na něj vzpomínat. Připomněl jsem ho po Mnichovu jinému svému francouzskému kolegovi, kterého jsem tehdy poznal a který po Mnichovu považoval za svou povinnost tlumočit mi svůj nesouhlas s touto zradou (svou odpověď jsem otiskl v Indexu X, 7). Ale připomněl zejména, když Francie vlastně bez boje — ba vůbec se k boji nevzchopivši — se stala lacinou kořistí útočníka, před nímž doufala zůstat v bezpečí za svou Maginotovou linií.

Chtěl jsem využít pobytu ve Francii také k tomu, abych strávil alespoň část prázdnin v nějaké francouzské rodině a využil té příležitosti i k tomu, abych zlepšil svou — stále špatnou — francouzštinu. Poohlížel jsem se po nějaké takové příležitosti ještě před svým odjezdem. Jakýsi známý jiného mého známého mi doporučil jednu adresu, poznám se prý s velmi originálním samorostlým myslitelem. Dopsal jsem tedy na tu adresu (kdesi na jihu Francie), mé žádosti bylo vyhověno a smlouveny i ostatní podmínky.

Vypravil jsem se tam podle sjednané úmluvy, vystoupil na jakési venkovské zastávce, kde jsem byl očekáván. Polní cestou jsme přibyli k něčemu, co bys nazval samotou. Osamocené jednopatrové stavení, dost zanedbaného vzhledu, se vším venkovským příslušenstvím. Všechno bylo střízlivě jednoduché. Až na pána domu. Kdybych nebyl býval věděl, že Lev Nikolajevič Tolstoj je už dávno mrtev, byl bych myslil, že stojí přede mnou. Snad až na to, že rysy mého originálu byly robustnější. Robustní bylo i jeho vystupování. A nejrobustnější jeho samorostlá moudrost. Spočívala v tom, že velmi robustně stíhal „les escroqueries marxistes“ (a že tuto svou moudrost vydal i knižně). Přeložit si můžete ta slova, jak vám bude libo. Přeložíte-li je jako „marxistické hlouposti“, přeložili jste je nejmírnějším způsobem. Ne, neměl jsem štěstí. Takovéhoho druhu moudrost mě opravdu nezajímala. Nesblížili jsme se ani s paní domu ani s její dcerou. A tak ty naše hovory při stole bývaly velmi chudé. Nejhorší však byly procházky okolím tohoto hospodářství. Srdce až bolelo, když jsi viděl celé lány nevzdělané půdy a plevele všude, kam jen jsi pohlédl. To nebyla sice celá Francie, rozuměj celý francouzský venkov. Ale v depopulaci chátrá i venkov.

Vracel jsem se velmi rád z tohoto nehostinného prostředí do Paříže. Učarovala mně pochopitelně, jako každému cizinci. A nepřestávám trpět nostalgií po ní.

Navázal jsem styky s levicovou organizací Rassemblement universel pour la paix, účastnil se filosofického kongresu, tentokrát i po jeho spo-

lečenské stránce, účastnil se i dalšího kongresu sociálních věd a vracel jsem se domů.

Než jsem odjížděl, zemřel F. X. Šalda, když jsem se vrátil, zemřel T. G. Masaryk.

* Úryvek je z Fischerových pamětí „Listy o druhých a o sobě“, d. II., kap. 12 a 14, druhá verze z roku 1963.